

dr Bojana Perić Prkosovački
Medicinska škola „7.april“, Novi Sad
Medicinski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, Srbija
mr Marina Ileš
Autonomni ženski centar, Beograd;
MA Marija Trivanović
Medicinska škola „7.april“, Novi Sad

UDC: 37:[364.63:316.83

DOI: 10.19090/ps.2018.1.23-39

Primljen: 26.11.2018.

Prihvaćen: 5.12.2018.

PREGLEDNI NAUČNI RAD

RODNO ZASNOVANO NASILJE U PARTNERSKIM ODNOSIMA MLADIH – MOGUĆI PRISTUP PREVENCIJI

Apstrakt

U radu se ukazuje na rasprostranjenost rodno zasnovanog nasilja među mladima na osnovu podataka u vezi sa nasiljem u ranim partnerskim vezama. Opisuje se pravno-strateški okvir koji uređuje obaveze i odgovornosti institucija u okviru sistema obrazovanja u pogledu zaštite učenica/-ka od nasilja. Posebno se ističe značaj i potreba preventivnog rada sa mladima, kako bi se doprinelo povećanju svesti o neprihvatljivosti diskriminacije i nasilnog ponašanja, posebno u partnerskim odnosima.

Preventivni rad sa mladima i mogućnosti realizacije različitih aktivnosti u nastavnim i vannastavnim aktivnostima prikazan je kroz primer saradnje nevladinih organizacija i srednjih škola na teritoriji Republike Srbije u okviru projekta „Nulta tolerancija na rodno zasnovano nasilje“ Autonomnog ženskog centra. Ističe se značaj koordinirane saradnje relevantnih aktera na lokalnom nivou kao osnove za pravovremenu i adekvatnu zaštitu i podršku učenicama/-cima koji su izloženi nasilju.

Na osnovu prakse razvijene u Medicinskoj školi „7. april“ u Novom Sadu, opisuje se primer saradnje nevladinog sektora i srednje škole, sistematskog internog informisanja učenica/-ka, kao i nastavnog i stručnog osoblja. Mogući oblik preventivnog rada sa mladima u srednjim školama na temu rodno zasnovanog nasilja ilustrovan je primerom scenarija časa odeljenjskog starešine.

Ključne reči: mladi, partnerske veze, rodno zasnovano nasilje, prevencija, škola.

Uvod

Interpersonalni bliski odnosi koji se uspostavljaju u vršnjačkim vezama imaju značajnu ulogu u razvoju adolescenta, tako i romantične veze u adolescenciji utiču na formiranje polnog identiteta, razvoj socijalnih kompetencija, empatiju, intimnost i na samopouzdanje (Trbojević, 2016).

U kontekstu intimnih partnerskih veza koje se upostavljaju među mladima, od velikog je značaja način upravljanja sopstvenim emocijama, način prepoznavanja tuđih ponašanja i emocija, ali i njihova interpretacija, kao i način na koji se osoba zauzima za sebe. Posebno je važno na koji način se održava stvorena bliskost, kako se upravlja strahom, koji stepen samokontrole je prisutan, tolerancije na frustraciju, lojalnosti, poverenja, itd. U pitanju su dve osobe i samim tim su njihove potrebe raznolike. One nepoznat teren istražuju kroz interakciju ugađajući tim svojim potrebama, ali i vodeći računa o posledicama kako svojih, tako i o posledicama postupaka druge osobe prema kojoj imaju određena ljubavna osećanja. Deo održavanja odnosa čine i neizbežni sukobi između dve osobe, naročito ako se zna da ciljevi, ideje i interesi kao i načini njihovog postizanja mogu u značajnoj meri da se razlikuju.

Ako se ovo zna, vredi postaviti pitanje kako i na koji način mladi upravljaju svojim sukobima, da li prilikom njih vode računa o zajedničkim interesima ili samo o svojim i da li brinu za dobrobit partnera ili partnerke? Kada su ciljevi i interesi partnera različiti, u procesu njihovog sukobljavanja stvara se potencijal za različite oblike nasilnih ponašanja. Jedan vid nasilnog ponašanja jeste potreba da se dominira nad partnerom ili partnerkom, da se koristi pritisak i ponašanje sa elementima nasilja koje se mladoj osobi može činiti kao put ka rešavanju problema i postizanju željenog cilja (Ajduković et al. 2011).

Iako nasilje u partnerskim vezama mladih može ostaviti dugoročne negativne posledice, ono je često skriveno, zato što mladi obično: 1) nemaju puno iskustva u partnerskim vezama, 2) mogu biti pod pritiskom okoline da se ponašaju na određen način tako da budu prihvaćeni u društvu, 3) imaju romantično viđenje ljubavi. Mladi mogu biti podložniji prihvatanju stereotipa o rodnim ulogama, a zbog nedostatka iskustva u stvaranju partnerskih odnosa koji se zasnivaju na ravnopravnosti i normi koje nameću vršnjaci, prepoznavanje nasilnog ponašanja takođe može biti otežano. Prinuda i kontrolisanje češće nego druge vrste ponašanja eskaliraju u nasilje i postaju obrazac ponašanja. S druge strane,

nasilje može ostaviti dugoročne negativne posledice na fizičko i mentalno zdravlje mladih: može dovesti do depresije, zloupotrebe alkohola i droge, gojaznosti i rizičnih ponašanja prilikom stupanja u seksualne odnose, dok seksualno nasilje može dovesti do rane ili neželjene trudnoće ili polno prenosivih bolesti (Home office, Women's Aid, 2016).

Rodno zasnovano nasilje među mladima – definicija, oblici i rasprostranjenost

Rodno zasnovano nasilje među mladima, iako se dešava između vršnjaka, ne treba poistovećivati sa vršnjačkim nasiljem. U istraživanju „Nasilje u školama u Srbiji” (Popadić et al. 2014:67) navodi se: „Terminom *vršnjačko nasilje* označavamo nasilne interakcije dece svih uzrasta koja pohađaju istu školu. Dakle, termin se ne odnosi samo na kalendarske vršnjake već, generalno, na učenike kao grupu”. S druge strane „Rodno zasnovano nasilje je upotreba bilo kog oblika nasilja (fizičkog, psihičkog, seksualnog...) nad nekom osobom samo zato što je određenog pola. Takvo nasilje nesrazmerno pogađa žene. Istraživanja govore da su žrtve nasilja u preko 90% slučajeva osobe ženskog pola, dok su nasilnici u preko 90% slučajeva muškarci. Nasilje je instrument kojim se osigurava dominacija i moć. To je primer zloupotrebe moći jednog pola nad drugim polom. Nasilje je izbor koji nasilnik čini da bi zadobio moć i kontrolu. Dakle nasilje u porodici ili partnerskoj vezi nije posledica alkoholizma, poremećaja, „loše naravi“, besa ili slično, što se obično misli, već je to svesna i namerna aktivnost kojom nasilnik pokušava da održi i demonstrira moć“ (Đan, Jovanović, 2011: 13-14).

Imajući u vidu potrebu da se u ovom radu objasne različiti oblici nasilničkog ponašanja, navodimo izvore u kojima se za nasilne oblike ponašanja koriste različiti termini. Prilikom konsultacije različitih izvora može se uočiti da se termini „nasilje“, „zlostavljanje“ i „agresija“ često koriste kao sinonimi. Popadić se u svom istraživanju „Nasilje u školama“ opredeljuje za termin „nasilje“ pod kojim podrazumeva „namerno i neopravdano nanošenje štete drugome“ (Popadić, 2009:13) i daje relevantna obrazloženja o upotrebi ovog termina u odnosu na termin „agresija“ (Popadić, 2009: 13-20). Kod autora Ajduković i Ručević zapažamo upotrebu termina „zlostavljanje“. Smatramo da je važno da u radu konsultujemo više relevantnih izvora, te će u nastavku biti izneti različiti termini koji objašnjavaju slične/iste pojave relevantne za temu.

Psihičko zlostavljanje podrazumeva vređanje po bilo kojoj osnovi, kritikovanje, ponižavanje, zastrašivanje prekidom veze, stvaranje osećaja krivice, namerno uzrujavanje,

pretnje, kako verbalne tako i emocionalne, izolaciju od porodice i prijatelja, govorenje ružnih reči i pogrdnih imena, kontrolisanje ponašanja, kretanja i neretko oblačenja. To su sve postupci koji prevashodno ruše osobi samopoštovanje. Nije retkost da osoba nakon ovakvih i sličnih postupaka o sebi misli loše, oseća se krivom ili misli da sa njom nešto nije u redu. Često se navodi pojam *emocionalnog* zlostavljanja, upravo zbog emocionalne boli koju žrtva oseća usled takvog vida ponašanja. Psihičko nasilje predstavlja faktor rizika od pojave fizičkog nasilja. Procenjuje se da je procenat psihičkog nasilja u vezama srednjoškolaca i studenata najveći. Više od 90% mladih je u vezama doživelo neki oblik psihičkog nasilja. (Ajduković, Ručević, 2009).

Ukoliko postupci osobe izazivaju fizičku bol i povredu, reč je o *fizičkom* zlostavljanju. Pod fizičkim zlostavljanjem se podrazumeva npr. guranje, udaranje rukama, nogama i predmetima, bacanje predmeta na partnera/partnerku, čupanje kose, grebanje, itd (Ajduković, Ručević, 2009).

Ekonomsko nasilje u porodično-partnerskom kontekstu (ne samo među mladima) može obuhvatiti oduzimanje imovine (patika, novca, mobilnih telefona), nedovoljno davanje novca za život (npr. uskraćivanje novca za hranu), uništavanje imovine (npr. lomljenje nameštaja, kompakt diskova, garderobe), nejednaku dostupnost zajedničkim sredstvima, uskraćivanje ili kontrolisanje pristupa novcu, sprečavanje zapošljavanja ili obrazovanja i stručnog napredovanja ženi od strane muža, ili ćerkama od strane oca, uskraćivanje prava na vlasništvo, prisiljavanje da se odrekne vlasništva ili da traži vlasništvo kojeg se odrekla/nameravala da se odrekne, prodaja stvari bez saglasnosti vlasnika/ce, prodaja stvari i imovine pod prinudom (Đan, Jovanović, 2011).

Jedno od prototipova agresije koje se suprotstavlja klasifikovanju po kategorijama verbalno ili fizičko jeste *seksualna agresija* koja se izdvaja kao poseban oblik agresije. Pod njom se prvenstveno misli na ugrožavanje seksualnog identiteta žrtve. Ono se vrši omalovažavanjem i primoravanjem na neki od vidova seksualne komunikacije. Na različite načine može se ostvariti seksualno nasilje – fizičkim putem, verbalno, gestovima...Smatra se manje ili više ozbiljnim i nazivi mogu da se kreću od seksualnog uznemiravanja koji se koristi za blaže oblike, pa do *seksualnog zlostavljanja* za teže oblike nasilja (Popadić, 2009).

Prema rezultatima istraživanja o prisutnosti nasilja u adolescentskim vezama Udruženja Crvena linija Novi Sad, mladi vide seksualno nasilje kao najteži oblik nasilja, nakon čega slede emocionalna uslovljavanja, fizičko nasilje i na kraju psihološko nasilje (Batić, 2015). Istraživanja u Kanadi su pokazala da se nasilje u adolescentskim vezama iskusi bar jednom u 12% - 20% veza (Henton et al., 1983; Foshee, 1996; Lichter & McCloskey,

2004 a prema Trbojević, 2016) i da veliki procenat mladih, oko 50%, izjavljuje da je ili činilo nasilje u vezama ili iskusilo nasilje od strane intimnog partnera. Svake godine 25% adolescenata budu žrtve partnerskog nasilja (fizičkog, emotivnog, psihološkog i seksualnog). Prema komparativnom istraživanju autora Makin-Byrd & Bierman, tokom 2012. godine, 10% srednjoškolaca u SAD je doživelo fizičko nasilje od strane partnera (Makin-Byrd & Bierman, 2012, Trbojević, 2016).

Istraživanje rodno zasnovanog nasilja u školama u Srbiji (Ćeriman et al. 2015) pokazalo je da je ova pojava u osnovnim i srednjim školama u Srbiji široko rasprostranjena. Procenat izloženosti rodno zasnovanom nasilju se povećava sa uzrastom, a njegovi oblici se razlikuju prema rodnoj pripadnosti (prema devojkicama i prema dečacima). Prema navedenom istraživanju 48% učenica 4. razreda osnovne škole prijavljuje da su trpele neki oblik rodno zasnovanog nasilja i taj procenat se povećava sa uzrastom i dostiže 85% u 8. razredu (Ćeriman et al. 2015:8-9)³. I nasilje prema dečacima raste sa uzrastom i dostiže 81% u 8. razredu osnovne škole, s tim da oni češće i više čine nasilje, kako prema devojkicama tako i prema dečacima. Trend povećanja procenata izloženosti rodno zasnovanom nasilju, vidljiv je i u srednjim školama. Kada je reč o stavovima mladih, isto istraživanje pokazuje da dečaci (češće nego devojčice) pravdaju nasilje u partnerskom odnosu. To ilustruje i podatak da procenat dečaka koji se slaže sa rečenicom „Nekada je opravdano da dečko svojoj devojci lupi šamar” raste sa uzrastom (15% mlađih osnovaca, 19% starijih osnovaca i 21% srednjoškolaca). Međutim, kada su u pitanju devojčice, procenat onih koje su saglasne sa ovim stavom se smanjuje sa uzrastom (8% u osnovnoj školi do 4% u sred njoj školi). Grupa koja u najvećem procentu ne opravdava rodno zasnovano nasilje su devojke u srednjoj školi. Bez obzira na to, i dečaci i devojčice (od 6. do 8. razreda osnovne škole) smatraju da je dozvoljeno seksualno uznemiravanje devojaka, odnosno okrivljuju žrtvu za napad: 69% devojčica i 64% dečaka se složilo sa rečenicom „Devojka koja oblači prekratke suknje i tesne majice, sama je kriva ako je neko napadne”. Ono što je ipak ohrabrujuće jeste da je istraživanje pokazalo da postoji saglasnost među decom i odraslima o potrebi da se o ovoj temi govori i uči. Opšta preporuka na osnovu rezultata ovog istraživanja, je da se zahtevaju

---

³ Učenici i učenice su odgovarali/e na pitanja o tome da li im se u prethodna 3 meseca desio neki od navedenih oblika nasilja. Oblici rodno zasnovanog nasilja za koje su učenici i učenice pitani uključuju: rodne predrasude, rodno ukalupljivanje, izlaganje pornografiji, vulgarne poruke, vulgarni pokreti, ugrožavanje privatnosti, vređanje izgleda, seksualna objektifikacija, elektronsko seksualno uznemiravanje, skidanje odeće na silu, fizičko seksualno uznemiravanje, prisilno ljubljenje, a učenici i učenice u srednjim školama pitani su i za širenje glasina (Ćeriman et al. 2015, 61-65).

dugoročne reforme obrazovnog procesa, ali i hitne interventne mere da bi se suzbijale posledice rodno zasnovanog nasilja u školama (Ćeriman et al. 2015:10).

Odgovor na rodno zasnovano nasilje – uloga obrazovno-vaspitnih institucija

Obrazovno-vaspitne ustanove imaju ključnu ulogu u zaštiti mladih od svih oblika nasilja, i kada je reč o konkretnim slučajevima, i u realizaciji preventivnih aktivnosti kojima se doprinosi stvaranju opšteg okruženja u kome su svi oblici nasilja neprihvatljivi.

U skladu sa usvojenim međunarodnim standardima (Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, 2013), postupanje škole u slučaju rodno zasnovanog nasilja treba da obezbedi zaštitu ljudskih prava učenice/-ka koja je izložena nasilju, zabranu diskriminacije i pružanje zaštite i podrške. Opštim protokolom o postupanju i saradnji ustanova, organa i organizacija u situacijama nasilja nad ženama i nasilja u partnerskim odnosima određeno je da svi „stručnjaci koji su angažovani u organizovanju zaštite i podrške ženama žrtvama porodičnog nasilja treba da se pridržavaju sledećih opšteprihvaćenih principa:

1. Bezbednost (sigurnost) žrtve je prioritet u radu stručnih službi.
2. Bezbednost i dobrobit deteta kroz osiguranje bezbednosti i podršku autonomiji nenasilnom roditelju.
3. Za nasilno ponašanje odgovoran je isključivo učinilac.
4. Sve intervencije treba da uzmu u obzir nejednakost moći između žrtve nasilja u porodici i nasilnika.
5. Poštovanje potreba, prava i dostojanstva žrtve.
6. Hitnost postupka se usaglašava sa procenom opasnosti situacije i ugroženosti žrtve.
7. Institucije, u okviru svojih uloga, nadležnosti i misija, su odgovorne da zaustave nasilje i preduzmu mere zaštite.
8. Podizanje stručnih kompetencija kroz planske edukacije i afirmaciju primera dobre prakse“ (Vlada Republike Srbije 2011, 8).

Osim navedenog, odredbe Zakona o sprečavanju nasilja u porodici koji je stupio na snagu 1.juna 2017.godine značajne za obrazovno-vaspitne ustanove uključuju obavezu prepoznavanja i prijave nasilja u porodici (čl.13), saradnju u sprečavanju nasilja u porodici (čl. 24) i učešće u realizaciji individualnog plana zaštite i podrške žrtvi (čl. 31). Zakon takođe propisuje novčanu kaznu odgovornom licu u državnom i drugom organu, organizaciji i

ustanovi koje policiji ili javnom tužiocu neodložno ne prijavi ili ne reaguje na prijavu ili opstruira prijavljivanje ili reagovanje na svako saznanje o nasilju u porodici ili neposrednoj opasnosti od njega (čl. 36) (Ignjatović, 2017).

Pored opštih smernica u delovanju, postupke škole bliže određuje Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (ZOSOV), kao i Pravilnik o Protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje. ZOSOV-om se zabranjuju svi vidovi nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i definiše obaveza prijavljivanja nasilja nadležnom organu (čl.111). Istim zakonom definišu se obaveze i odgovornost učenika (čl. 80 i 83), odgovornost roditelja (čl 84) i opisuju vaspitno-disciplinski postupak, odnosno mere i pravna zaštita učenika (čl. 85 i 86). U konkretnim slučajevima škola treba da se pridržava gore navedenog Pravilnika o protokolu postupanja u ustanovi koji definiše stepen nasilja, konkretne korake u sprečavanju i zaštiti i aktere koji su u realizaciju mera uključeni. Ovim pravilnikom predviđeno je utvrđivanje programa zaštite od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja kao sastavnog dela plana rada, kao i formiranje školskog tima za zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. U istom dokumentu opisuju se intervencije na osnovu razvrstavanja nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja prema tri nivoa, i ističe dužnost ustanove da interveniše „uvek kada postoji sumnja ili saznanje da dete i učenik trpi nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje, bez obzira na to gde se ono dogodilo, gde se događa ili gde se priprema“ (čl.2).

Primer mogućeg pristupa prevenciji rodno zasnovanog nasilja u partnerskim odnosima mladih

Koncipiran kao doprinos prevenciji nasilja, a bazirajući se na postojećim saznanjima o fenomenu rodno zasnovanog nasilja među mladima u Srbiji i postojećem pravno-strateškom okviru zaštite i podrške, u periodu od 2016. do kraja 2018.godine Autonomni ženski centar realizuje projekat pod nazivom „Nulta tolerancija na rodno zasnovano nasilje“. Projektne aktivnosti sprovode se u 15 gradova u Srbiji i obuhvataju rad u 30 srednjih škola i na 8 fakulteta. Dugoročni cilj je da se, kroz saradnju sa lokalnim ženskim organizacijama civilnog društva, poveća doživljaj bezbednosti mladih devojaka od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja. Projekat je finansijski podržao Fond Ujedinjenih nacija za suzbijanje nasilja prema ženama (UNTF), a realizuje se uz preporuku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Imajući u vidu kompleksnost pojave rodno zasnovanog nasilja, a prvenstveno nasilja u vezama mladih, aktivnosti obuhvataju više nivoa delovanja i učešće različitih društvenih aktera i sektora. Projekat nastoji da: 1) podigne nivo znanja i informisanost mladih (srednjoškolaca/-ki i studenata/-kinja) i utiče na izgradnju ili promenu njihovih stavova o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju kao i da motiviše mlade na aktivizam u svojoj okolini na ovu temu; 2) Unapredi odgovor u prevenciji i zaštiti od nasilja u srednjim školama i fakultetima kroz izgradnju kapaciteta nastavnog i stručnog osoblja za prepoznavanje i reagovanje na rodno zasnovano nasilje, unapređenje edukativne prakse, školskih programa i sadržaja, i kroz zagovaranje za uvođenje politika protiv seksualnog uznemiravanja; 3) poveća svest donositeljki/-oca odluka o razlikama između zakonskog okvira i primene zakona i strategija u oblasti seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u obrazovnom sistemu i podstakne ih na unapređenje situacije i 4) poveća svest javnosti o seksualnom i rodno zasnovanom nasilju u lokalnim zajednicama kroz saradnju ženskih NVO, mladih i medija (AŽC, 2017).

Kroz vršnjačke edukacije sa mladima se razmatraju teme rodnih uloga, rodne ravnopravnosti, diskriminacije, a poseban fokus je na prepoznavanju oblika nasilja u partnerskim odnosima. Tokom celog trajanja projekta realizuje se i kampanja povećanja nivoa svesti namenjena mladima. Pod sloganom „Mogu da neću! – Ljubav nije nasilje” kampanja ima za cilj da poveća svest mladih, prvenstveno mladih devojaka o neprihvatljivosti nasilnog ponašanja i osnaži ih da se suprotstave nasilju i ne pristaju na nasilje u partnerskim vezama. Kampanja takođe nastoji da uključi mlade koji učestvuju u vršnjačkim edukacijama i poveže ih sa nevladinim organizacijama, kao i da jača njihovu vezu sa školskim osobljem u okviru osmišljavanja, organizovanja i realizaciji zajedničkih aktivnosti sa ciljem informisanja mladih i šire zajednice o pojavi rodno zasnovanog nasilja i vidovima zaštite. Posebno uspešnim su se pokazale akcije mladih koje su uključivale njihovo kreativno izražavanje (npr. icrtavanje grafita ili priprema pesme) i rešavanje konkretnog problema koji je prepoznat u okviru škole ili zajednice.

Imajući upravo u vidu obavezu obrazovno-vaspitnih ustanova da reaguju u slučajevima kada su učenice/-ci izložene nasilju ili kada postoji sumnja da su izložene, značajan deo projekta posvećen je radu sa nastavnicama/-cima i stručnim saradnicama/-cima srednjih škola (uključujući članice/-ove školskog Tima za zaštitu dece/učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja). Nakon osnovne obuke o fenomenu rodno zasnovanog i nasilja u porodici, sa njima su, u okviru stručnih sastanaka, razmatrani načini uključivanja ovih tema u nastavu, kao i u preventivne aktivnosti škola.

Pregled povratnih informacija koje su tokom realizacije projekta prikupljene od predstavnica/-ka škola ukazuje na to da su ključni faktori u prevenciji rodno zasnovanog nasilja kroz obrazovni sistem: kontinuiran i sistematski rad kroz nastavu i vannastavne aktivnosti usmeren ka promeni vrednosnog sistema, uključujući i saradnju sa svim lokalnim akterima, edukacija nastavnog kadra, obezbeđivanje materijala za rad sa učenicama/-cima, jasan pristup kolektiva škole kojim se pokazuje nulta tolerancija na nasilje. Kao koristi od samog projekta Autonomnog ženskog centra, nastavnice/-ci vide upravo u odgovoru na njihove konkretne potrebe po pitanju znanja o fenomenu i postupcima, razvijanje resursa za rad, podrška u konkretnim slučajevima, povezivanje sa drugim nadležnim institucijama i organizacijama i podsticanje na bavljenje temom koja ne nailazi uvek na razumevanje od strane kolektiva.

Kao rezultat saradnje sa predstavnicama/-cima škola razvijeni su stručni materijali čiji je cilj doprinos jačanju odgovora škola na rodno zasnovano i nasilje u porodici. To su:

- 1) Analiza mogućnosti uključivanja tema rodne ravnopravnosti i rodno zasnovanog nasilja u nastavne planove i programe srednjih škola;
- 2) Priručnik za uključivanje tema rodne ravnopravnosti i rodno zasnovanog nasilja u nastavu i vannastavne aktivnosti srednjih škola;
- 3) Odgovor obrazovno-vaspitnih institucija na rodno zasnovano nasilje u porodici – zbirka stručnih tekstova (Ignjatović et al. 2018).

Treba naglasiti da je u okviru projekta saradnja ostvarena sa srednjim školama čiji su predstavnice/-ci bili posebno zainteresovani i motivisani da kroz učešće u aktivnostima i svojim prilozima daju doprinos unapređenju odgovora srednjih škola na rodno zasnovano nasilje. Jedna od tih škola je i Srednja medicinska škola „7.april“ u Novom Sad čija praksa predstavlja dobar primer mogućih preventivnih aktivnosti koje uključuju rad sa učenicama/-cima, roditeljima i zaposlenima.

Stručno uputstvo za učenje o temi seksualnog nasilja u školi

Škola je mesto gde dečaci i devojčice, momci i devojke u najvećoj meri doživljavaju diskriminaciju na osnovu svoje seksualne orijentacije, polnog ili rodnog identiteta. Ta diskriminacija se prvenstveno ogleda u govoru mržnje, u širenju netačnih informacija, stereotipa, predrasuda, u nekorektnom podučavanju nastavničkog osoblja, u homofobnim šalama, pa čak i fizičkom zlostavljanju. Nužno je da školski sistem bude uključen u borbu protiv nasilja. Kako već imaju izgrađen odnos sa učenicama/-cima, nastavnice/-ci, ali i drugo

stručno osoblje u školama je u mogućnosti da utiče na osetljivost prilikom rodno zasnovanog nasilja u školama, ali pre svega oni mogu da doprinesu da se rodna jednakost integriše i u nastavne programe.

Potrebno je prosvetne radnice/-ke i sve zaposlene u obrazovno-vaspitnim institucijama dodatno ojačati i suočiti ih sa vlastitim predrasudama, stavovima i mišljenjima o rodno zasnovanom nasilju. Podići im svest o veličini ovog problema, edukovati i osposobiti za rad sa učenicima i učenicama na temu prevencije različitih vidova nasilja. Kako je već istaknuto da su žene više izložene ovakvoj vrsti nasilja, potrebno je da mladići i dečaci imaju osećaj odgovornosti za svoje, često, nesvesno ponašanje, koje dovodi do nasilja. Važno je uključivati ih u programe prevencije, upravo iz razloga što je stereotipna uloga muškarca (biti snažan, jak i agresivan, biti pobednik, imati kontrolu i ne pokazivati emocije), nešto što je u velikoj meri još uvek prisutno. Deci treba omogućiti da, već od osnovne škole od početnih razreda, u okviru nastavnih programa uče o toleranciji, da propituju rodne stereotipe vezane za svoje mesto u društvu i porodici, o ravnopravnosti među polovima, jer obrazovanje i vaspitanje u ranom uzrastu ima veoma značajnu preventivnu ulogu u sprečavanju nasilja u budućnosti (Božić et al. 2016).

Kao rezultat rada na zaštiti dece i učenika od seksualnog nasilja kreirani su Obrazovni paketi za učenje o temi seksualnog nasilja. Obrazovni paketi za učenje o temi seksualnog nasilja nad decom trebalo bi da postanu deo redovnog postojećeg nacionalnog kurikuluma, odnosno nastavnog plana i programa. Obrazovni paketi sadrže metodološko uputstvo za obradu nastavnog plana i programa različitih predmeta. Osim korišćenja nastavnog sadržaja, kao integrativni deo, predloženi su posebne pripreme i uputstva na održavanje časa odeljenjskog starešine. Na taj način, odeljenjski starešina ima didaktičko-metodičko uputstvo kako da efikasno i efektivno obrade temu seksualnog nasilja u radu sa svojim odeljenjem.

Na ovaj način obezbeđujemo efikasnu prevenciju i intervenciju u situacijama seksualnog nasilja i uznemiravanja na svim nivoima obrazovanja.

Kako bismo senzibilisali naše učenice/-ke i otvorili temu koncipirali smo plan časa odeljenjskog starešine na ovu temu.

Poštujući osnove omladinskog rada, primenjujući koncept interaktivnog procesa učenja, senzibilizacija učenika/-ka o temi seksualnog nasilja i upoznavanje učenika/-ka sa načinima na koje mogu da se zaštite od seksualnog nasilja može da se ostvari kroz usvajanje osnovnih informacija i znanja o seksualnom nasilju i definisanju novih pojmova kroz analizu dosadašnjeg iskustva učenika/-ka. (Malekoff, 2004)

Zadaci časa odeljenjskog starešine bi mogli da se definišu postupno:

- kroz definisanje prijatnih i neprijatnih kontakata kod mladih i generalno,
- prepoznavanje osećanja, stanja i raspoloženja koje prijatni i neprijatni kontakti izazivaju kod nas i drugih.
- prepoznavanje seksualnog nasilja;
- prepoznavanje načina i mehanizama na koje mogu da se učenice/-ci zaštite od seksualnog nasilja;

Za potrebe ovog rada izložićemo predlog toka časa Odeljenjskog starešine. (Perić Prkosovački, 2018) Ceo tekst i priprema za ovaj čas nalazi se u Priručniku za uključivanje tema rodne ravnopravnosti i rodno zasnovanog nasilja u nastavu i vannastavne aktivnosti srednjih škola Autonomnog ženskog centra.

TOK ČASA

<p>UVODNI DEO</p>	<p>prve asocijacije: PRIJATNO/NEPRIJATNO</p> <p>Starešina postavlja pitanje: šta je za vas prijatan kontakt sa ljudima iz okoline, šta za vas čini neprijatan kontakt? Ne postoje netačni i tačni odgovori. „Napišite sve odgovore učenica/-ka na tablu, sve odgovore uvažite. Podsetite ih i na kontakte preko interneta. Podstaknite diskusiju. Postavite pitanje ukoliko je neka asocijacija zanimljiva ili nejasna, inovativna ili korisna.</p> <p>Napomena: u ovom delu časa ne govorimo eksplicitno o seksualnom nasilju. Možemo, ali ne insistiramo odnosno sami ne započinjemo temu o seksualnom nasilju. Da li će priča biti razvijena u tom pravcu zavisi od odeljenja i od uzrasta. Kod starijih učenica/-ka možete uvrstiti i priču o muško/ženskih odnosima – sa momkom ili devojkom. Naglašavamo da vi poznajete svoje odeljenje i izaberite šta njima i Vama prija.</p>
<p>CENTRALNI DEO</p>	<p>DISKUSIJA O KONTAKTIMA KOJE ČINE PRIJATNOST I NEPRIJATNOST</p> <p>1. Pričajte o osećanjima, stanjima i raspoloženjima koje prijatni i neprijatni kontakti izazivaju kod nas i drugih. Uvrstite informacije koje ste dobili u uvodnom delu časa. Prve asocijacije mogu da vam budu</p>

	<p>početak razgovora, osnova diskusije.</p> <p>2. Polako pređite na temu neprijatnih kontakata; pričajte sa učenicima o čemu razmišljaju kada se desi neprijatan kontakt? Ovde ne spominjemo odmah seksualne kontakte i nasilje, ali polako sužavamo priču i u jednom momentu spomenite neprijatne kontakte koji mogu da aludiraju, navode ili da ih učenice/-ci oseće kao kontakte seksualne prirode i da su oni neprijatni. Dakle, razgovor se vodi od opšteg ka pojedinačnom i DO GRANICE PRIJATNOSTI U RAZGOVORU VAS I UČENICA/-KA. Ovoj razgovor bi trebalo da bude otvorene prirode na neprijatnu temu.</p> <p>Otvarate temu i senzibilizujete učenice/-ke o ovoj temi. Možete koristiti informacije koje se nalaze u uvodnom delu ovog uputstva ili informacije koje sami posedujete ili pronađete. Posmatrajte učenice/-ke. Pokušajte da prepoznate različite reakcije učenika/-ka. Povezujte nove informacije sa učeničkim informacijama koje su dali u prvim asocijacijama.</p> <p>Naglašavate da uvek, u svakom momentu mogu da prijave nasilje bilo koji prirode, pa i seksualno nasilje. Budite otvoreni za priču i dostupni da čujete njihove komentare.</p>
ZAVRŠNI DEO	<p>Kratko se osvrnite, zajedno za učenicama/-cima, na sve nove i već poznate informacije koje su rečene na času. Istaknite koliko je važno da se o ovoj temi priča. Na kraju časa, obavezno je istaći na tabli BROJ TELEFONA ZA PRIJAVU NASILJA 0800/ 200-201.</p>

Izložena struktura časa je predlog koji može da usmeri odeljenjskog starešinu u radu sa odeljenjem kao grupom mladih. Svako odeljenje je drugačije i svaki nastavnik je drugačijeg senzibiliteta te je neophodno prilagoditi predloženi materijal datom okruženju. Važno je da na kraju napomenemo da su ove teme dobrodošle u svakoj školi, odeljenju, kontinuirano tokom godine. Dobro je da nastavnice/-ci i ostali odrasli otvaraju teme poput seksualnog nasilja jer senzibisanjem učenika/-ka otvaramo mogućnost bolje prevencije i na taj način zaštita dece i mladih je obezbeđena u većoj meri.

Zaključak

Sveobuhvatna misija škole jeste obrazovanje i vaspitanje učenica/-ka da budu odgovorni, socijalno kvalifikovani, zdravi, negujući i odgovorni građani. Ova misija je podržana sve većim brojem preventivnih programa u školi i programima za razvoj mladih kroz vannastavne aktivnosti. Pa ipak, trenutni uticaj ovih programa je ograničen zbog nedovoljne usklađenosti sa ostalim komponentama školskih aktivnosti.

Preventivni programi i programi za razvoj mladih u školi su često deo projekta škole ili nekog od partnera škole pa se dešava da, kako projekat bude završen tako se završavaju i aktivnosti ovih programa. Dakle, izostane održivost programa. Na dalje, usklađenost preventivnih programa, kao vannastavnih aktivnosti sa ostalim obaveznim sadržajima škole često nisu vremenski usklađeni pa se dešava da se u korist obaveznih aktivnosti uskrati realizacija aktivnosti preventivnih programa. Takođe, možda i krucijalno pitanje jeste da su škole danas više okrenute ka postizanju što boljih akademskih ishoda te programi koji osnažuju društveni i zdravstveni status učenica/-ka budu manje važni. Potrebno je posvetiti više pažnje praćenju i proceni preventivnih programa kako bi obezbedili njihov jači uticaj i održivost. (Greenberg et al. 2003).

Podaci koji su izloženi u ovom radu ukazuju da je potrebno da se u školama realizuju programi prevencije rodno zasnovanog nasilja u partnerskim vezama mladih. Rezultati ukazuju na porast neprimerenih i opasnih oblika ponašanja koji direktno ugrožavaju zdravlje i bezbednost mladih. Rezultati opravdavaju uvođenje kontinuiranih programa u redovne vannastavne i kao deo nastavnih aktivnosti. U prilog tome navodimo *Priručnik za uključivanje tema rodne ravnopravnosti i rodno zasnovanog nasilja u nastavu i vannastavne aktivnosti srednjih škola* (Ignjatović et al. 2018) kao skup priprema u vidu alata za svakodnevni rad nastavnica/-ka.

Predstavljanje stručnog uputstva za učenje o temi seksualnog nasilja u školi daje primer pristupa prevenciji zasnovanog na senzibilizaciji o ovoj temi ali ovim uputstvom može da se obuhvati bilo koja druga tema.

Imajući u vidu potrebu ali i obavezu obrazovno-vaspitnih institucija da svoje đake zaštite od nasilja, ali i njihovu mogućnost da utiču na smanjenje pojave nasilja u budućnosti, važni faktori prevencije jesu kontinuiran i sistematski rad kroz nastavu i vannastavne aktivnosti kojima se doprinosi promeni vrednosnog sistema, kao i izgradnja i jačanje saradnje

svih relevantnih aktera u zajednici sa ciljem izgradnje okruženja u kome je nasilje neprihvatljivo.

Bojana Perić Prkosovački, Novi Sad, Serbia

Marina Ileš, Beograd, Serbia

Marija Trivanović, Novi Sad, Serbia

GENDER-BASED VIOLENCE IN YOUTH-PARTNER RELATIONSHIPS – A POSSIBLE APPROACH TO PREVENTION

Abstract

The work points out that gender-based violence among youth is widespread, based on data on violence in early partner relationships. It describes the legal-strategic framework regulating the obligations and responsibilities of education institutions in Serbia concerning the protection of pupils from violence. It especially highlights the need for prevention work with youth in order to contribute to increase of awareness about the unacceptability of discrimination and violent behavior, especially in partner relationships.

Prevention work with youth and possibilities for implementation of various activities as part of the curriculum and extracurricular activities is presented through the examples of the cooperation between non-governmental organizations and secondary schools in the territory of the Republic of Serbia within the project “No tolerance for gender-based violence” of the Autonomous women’s Center. The work points out the significance of coordinated efforts of stakeholders at local level as a basis for prompt and appropriate protection and support to pupils exposed to violence.

Based on the practice developed in the “April 7th” Secondary Medical School in the City of Novi Sad, the work describes an example of cooperation between the non-governmental sector and secondary school. It also describes a possible solution concerning the systematic internal information of pupils and school staff. A possible form of prevention work with secondary school pupils regarding the topic of gender-based violence is illustrated by an example of a lesson plan for a head-teacher class.

Keywords: youth, partner relationships, gender-based violence, prevention, school.

Literatura

- Ajduković, M., Ručević, S. (2009). Nasilje u vezama mladih. *Medicus*, 18 (2), 217 – 22.
Pristupljeno: Oktobar 2018, preuzeto sa: <https://hrcak.srce.hr/57576>
- Ajduković, D., Low, A., Sušac, N. (2011). Rodne razlike i prediktori partnerskog nasilja u mladenačkim vezama. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (3) 527-553. Pristupljeno: Oktobar 2018, preuzeto sa: <https://hrcak.srce.hr/75435>
- Batić, S. (2015). Izveštaj o rezultatima istraživanja prisustnosti nasilja u adolescentskim vezama. Udruženje Crvena linija Novi Sad, Projekat podržan od strane Gradske Uprave za sport i omladinu Grada Novog Sada - Kancelarija za mlade: Prevencija nasilja u vršnjačkim vezama. Pristupljeno: Januar 2015, preuzeto sa: <http://www.crvenalinija.org/istrazivanje-a-v.html>
- Božić, A., Mustaćević, S., Vrabac Trnačević, A., Zvizdić, M., Miljković, D., Raković, E., Popović, J. (2016). Prevencija rodno zasnovanog nasilja u školama-priručnik za nastavničko i stručno osoblje osnovnih i srednjih škola. Banja Luka: In fondacija - fondacija za unapređenje socijalne uključenosti djece i mladih u Bosni i Hercegovina.
- Collin-Vézina, D., Hébert, M., Manseau, H. et al. *Child Youth Care Forum* (2006) 35: 319.
Pristupljeno: Septembar 2018, preuzeto sa: <https://doi.org/10.1007/s10566-006-9019-6>
- Ćeriman, J., Duhaček N., Perišić K., Bogdanović M. i Duhaček, D. (2015): Istraživanje rodno zasnovanog nasilja u školama u Srbiji, Beograd: Fakultet političkih nauka, Centar za studije roda i politike, UNICEF Srbija, Pristupljeno: Septembar 2018, preuzeto sa: www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Istrazivanje_rodno_zasnovanog_nasilja_u_skolama_u_Srbiji.pdf
- Đan A. i Jovanović N. (ur.) Prepoznaj nasilje u partnerskim odnosima: Vodič za mlade, Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, Autonomni ženski centar, Novi Sad. Pristupljeno: Septembar 2018, preuzeto sa: http://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2011/Prepoznaj_nasilje_u_partnerskim_odnosima-vodic_za_mlade.pdf
- Greenberg, M. T., Weissberg, R. P., O'brien, M. U., Zins, J. E., Fredericks, L., Resnik, H., & Elias, M. J. (2003). Enhancing school-based prevention and youth development through coordinated social, emotional, and academic learning. *American psychologist*, 58(6-7), 466.

- Ignjatović, T. (2017) *Zakon o sprečavanju nasilja u porodici – uloga obrazovno-vaspitnih ustanova*. Autonomni ženski centar. Pristupljeno: Septembar 2018, preuzeto sa: <http://mogudanecu.rs/?zaNastavnike>
- Ignjatović, T., Ileš, M., Delibašić, A., ur. (2018) *Priručnik za uključivanje tema rodne ravnopravnosti i rodno zasnovanog nasilja u nastavu i vannastavne aktivnosti srednjih škola*. Beograd. Autonomni ženski centar. U pripremi za štampu.
- Mehmedović, F., Cvjetković, D. (2016). *Rodnom ravnopravnošću protiv nasilja u vezama mladih*. Sarajevo: Fondacija CURE. Pristupljeno: Novembar 2018, preuzeto sa: <http://www.fondacijacure.org/files/rodnom%20ravnopravnoscju%20sa%20cip2.pdf>
- Makin-Byrd, K., Bierman, K.L. & Conduct Problems Prevention Research Group J Youth Adolescence (2013) 42: 536. Pristupljeno: Novembar 2018, preuzeto sa: <https://doi.org/10.1007/s10964-012-9810-7>
- Malekoff, A. (2004). *Group Work with Adolescents, Second Edition: Principles and Practice (Second Edition)*. New York. The Guilford Press.
- Perić Prkosovački, B. (2018): Model prenošenja informacije u školi koja se razvija: primer dobre prakse koja je proistekla iz učešća škole na projektu „Nulta tolerancija na rodno zasnovano nasilje“ u: Ignjatović, T., Ileš, M., Delibašić, A.(ur.): *Priručnik za uključivanje tema rodne ravnopravnosti i rodno zasnovanog nasilja u nastavu i vannastavne aktivnosti srednjih škola*. Beograd. Autonomni ženski centar. U pripremi za štampu.
- Popadić, D. (2009). *Nasilje u školama*. Beograd: UNICEF/ Institut za psihologiju.
- Popadić, D., Kuzmanović, D. (2013). *Korišćenje digitalne tehnologije, rizici i zastupljenost digitalnog nasilja među učenicima u Srbiji*. Beograd: UNICEF/Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Pristupljeno: Oktobar 2018, preuzeto sa: <http://sbn.mpn.gov.rs/clientpub/uploads/Digitalno%20nasilje-Izvestaj%202013.pdf>
- Pravilnik o Protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje, Službeni glasnik RS, br.30/2010;
- Trbojević, J. (2016). Partnersko nasilje u adolescentskim vezama. *slika tela, seksualnost i partnerske veze u adolescenciji*, 77.
- Teenage relationship abuse - A parent's and carer's guide to violence and abuse in teenage relationships, (2013), Home Office. Pristupljeno: Septembar 2018, preuzeto sa: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/506258/parents-and-carers-leaflet.pdf
- Teenage relationship abuse - A teacher's guide to violence and abuse in teenage relationships, Home Office, Women's Aid. Pristupljeno: Septembar 2018, preuzeto sa:

<http://www.actonitnow.co.uk/wp-content/uploads/2016/03/Teen-Abuse-Teachers-Guide.pdf>

Vagi, K.J., Rothman, E.F., Latzman, N.E., Teten Tharp, A., Hall, D.M., & Breiding, M.J. (2013). Beyond Correlates: A Review of Risk and Protective Factors for Adolescent Dating Violence Perpetration. *Youth Adolescence*, 42, 633–649.

Zakon o izmenama i dopunama krivičnog zakonika, Službeni glasnik RS, br. 94/2016

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Službeni glasnik RS, br.88/2017

Zakon o opštem upravnom postupku, Službeni glasnik RS, br. 18/2016

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, Službeni glasnik RS, br. 94/2016